

सावित्री

पर्व ५

प्रेमनुं पर्व

નિર્મિત મિલનસ્થાન

વસ્તુનિર્દેશ

ખોજમાં નીકળેલી સાવિત્રીનો રથ તપોવનોના પ્રદેશમાં થઈને આગળ જતો હતો. પણ હવે નિર્મિત થયેલું સ્થાન અને નક્કી થયેલી ઘડી પાસે હતાં. અજાણતાં એ પોતાના અનામી લક્ષ્યની નજીક આવી પહોંચી હતી. વિધિ સર્વજ્ઞ છે અને એનું કામ આંધળા છળવેશો પાછળ ચાલતું હોવા છતાં એ એવું અચૂક હોય છે કે આ વિશ્વલીલામાં કશું જ પોતાના નક્કી થયેલા સમય પહેલાં કે નક્કી થયેલા સ્થાનના આવ્યા વગર બનતું નથી.

સાવિત્રી હવે એક એવે સ્થાને આવી પહોંચી કે જ્યાંની હવા મૃદુ અને મંજુલ હતી; ત્યાં હતો તારુણ્યનો ને હર્ષનો નિર્મળ નિલય; વસંત અને ગ્રીષ્મ ત્યાં હાથ શું હાથ મિલાવીને હસતા હસતા એદીને વાદે ચઢયા હતા કે કોણે હવે અમલ ચલાવવો ?

આશાએ ત્યાં ઓચિંતી પાંખો ફફડાવી. પૃથ્વીના તલમાંથી જાણે એક આત્માએ બહાર ડોકિયું કર્યું, સામાન્ય સુખાં અને સ્વપ્નો વીસરાયાં, કાળના અને આત્માના ભાગ્યનું અનુવર્તન કરતું સર્વ આગામી રૂપાંતર અનુભવવા લાગ્યું અને શાશ્વતીની આંખની નીચે નિવસનાર શાન્ત અને શુદ્ધ સૌન્દર્યની પ્રત્યે ઊર્ધ્વે ઉદ્ધારાયું.

પર્વતોનાં ઉત્તુંગ મસ્તકો ત્યાં આકાશ ઉપર આક્રમણ કરતાં હતાં, ને એમના શિલામય પાયે પૃથ્વી પ્રણિપાતપૂર્વક ઢળેલી હતી. નીચવાસમાં હતાં લીલમ જેવાં લીલાં વનો ને કાંતિમતી કિનારીઓ ને મોતીની સેર જેવાં લસલસતાં ઝરણાંઓ, સુખી પાંદડાંમાં ભૂલો પડેલો મર્મરાટ, શીળી અને 'સુગંધિત વાયુલહરીઓની ફૂલોની ફોરમોમાં થઈ ઠોકરાતી હિલચાલ, એક પગે ઊભેલો બગલો, વૃક્ષોને રત્ન-રણિયામણા બનાવી દેતા મયૂર અને કીર, હવાને ભરી દેતો હોલાઓનો કલ કોમલ કૂજનરવ, અને રૂપલ પલ્વલોમાં આગિયા જેવી પાંખોવાળા કલહંસો. પોતાના પ્રિયતમ દેવલોકની દૃષ્ટિની નીચે ઉઘાડે અંગે પૃથ્વી એકાકી આરામ લેતી પોઠી હતી. એની મહામુદા

મત્ત ભાવે પ્રેમના સંગીતસ્વરો ઉદારતાથી રેલાવ્યે જતી હતી, પુષ્પોનું રંગરંગીન ભાતીગળ સૌન્દર્ય વેડફી નાખતી હતી. સમૃદ્ધ સુગંધે અને રમણીય રંગોએ ફાગનો રાગ મચાવી મૂક્યો હતો.

ગહન વનરાજિઓમાં અનેકાનેક અવાજો ઊઠતા, છાપાની છલંગો મરાતી, ચોરપગલે શિકારો ખેલાતા, અરણ્યના અશ્વની કેશવાળીઓ વીઝાતી, સોનેરી ને નીલમવર્ણી ઉષ્મા અને આગની ભભકો ભળાતી. પોતાની આનંદ મગ્નતામાં જીવનનું જોમ ત્યાં જુવાળે ચઢતું, કુદરતના છૂપા આવાસોમાં અંતર્લીન થઈ જતું. આ સૌની પાછળ આદિકાળની મહાશાંતિ ધ્યાનલીન વિરાજતી હતી. કુદરતને કુત્રિમ બનાવતો માણસ હજી સુધી ત્યાં ગડબડ મચાવવા ધૂસ્યો ન હતો. પ્રકૃતિમાતા ત્યાં સુખારામ સેવતી સૂઈ રહી હતી. વિશ્વવ્યાપી આમોદપ્રમોદની અભીપ્સા સર્વત્ર સેવાઈ રહી હતી, વૃક્ષોની સાથ વેલો લીલીછમ ફાલીફૂલી રહી હતી અને વનનાં સત્ત્વો દુઃખના વિચાર માટે નવરાં પડતાં ન હતાં.

વનને અંતે એક જંગી ને પ્રચંડ પ્રદેશ આવેલો હતો. ત્યાં હતા જટાજૂટધારી પ્રશ્નો પૂછતા પહાડો. આત્માના તપોમય ત્યાગના જેવાં રિક્ત હતાં એમનાં શિખરો. સર્વશક્તિમાનના નૃત્યના મુદામગ્ન સ્મિતની પાછળના વિચારો વડે અવગુંઠિત અનંતતાઓ જેવા તેઓ જણાતા હતા. અટવીઓએ અટવાયેલા એ છેક સ્વર્ગ સુધી પહોંચતા હતા. પહાડી ગુહામાંથી નીકળેલા નીલકંઠ જેવા એ પ્રદેશમાં શિવનો શાશ્વત આત્મા પાછળ વિસ્તર્યો વિલોકાતો હતો. ત્યાં જબરજસ્ત મર્મરધ્વનિ શ્રવણોને ઘેરી લેતો. જગતનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યા જતા જીવનો શોકઘેર્યો ને સીમા વગરનો સાદ જાણે ત્યાં સંભળાતો.

અકળસ્વરૂપા અંબિકાએ સાવિત્રીના સ્વલ્પ સુખના સમય માટે આ સ્થાન પસંદ કર્યું હતું. જગતનાં સુખદુઃખમાં અહીં જ એણે પોતાનો ભાગ ભજવવાનો આરંભ કર્યો. અહીંયાં એને ગૂઢ દિવ્યતાના દરબારો જોવા મળ્યા, સૌન્દર્યનાં ને આશ્ચર્યમયતાનાં છૂપાં દ્વારો અહીં એની દૃષ્ટિ સમીપ ઊઘડયાં. સોનેરી સદનમાં મર્મરતી પાંખોનાં અહીં એને દર્શન થયાં. માધુર્યનું મંદિર એની આગળ અહીંયાં પ્રકટ થયું.

કાળના શોકગ્રસ્ત માર્ગો ઉપર સાવિત્રીનો આત્મા એક અજાણ્યા મુસાફર જેવો હતો. અમૃતના ધામમાંથી એ આવી હતી ને અહીં એણે મૃત્યુની ને

દૈવની દુરંત ધૂંસરી ધારણ કરી હતી. વિશ્વોના સુખદુઃખની વેદિમાં એ એક મહાયજ્ઞનું કાર્ય કરવા આવી હતી.

એ સાવિત્રીને આ અરણ્યના આંગણમાં પ્રેમનો ભેટો થયો.

કિંતુ દૈવે ક્યાં 'તાં જે સ્થળ ને કાળ નિશ્ચિત

તે નજીક હતાં હવે;

અજાણતાં જ આવી એ હતી પાસે નનામા નિજ લક્ષ્યની.

કેમ કે અંધ ને વક્ર

યદૃચ્છાનો વેશ જોકે પહેરાવેલ હોય છે

સર્વજ્ઞાની ભાગ્યના કરતૂકને,

તે છતાં આપણાં કર્મ

પ્રતિપન્ન કરે કાર્ય એક સર્વજ્ઞ શક્તિનું

જે વસે કરતા બાધ્ય વસ્તુઓના સ્વભાવમાં,

ને પોતાના સમા પહેલાં ને પહેલેથી નક્કી સ્વ-સ્થાનના વિના

વિશ્વલીલામહીં ના સંભવે કશું,

આવી એ એક સ્થાને જ્યાં મૃદુ મંજુ હવા હતી,

આશ્રય લાગતું 'તું એ જુવાની ને પ્રમોદનો,

ઉચ્ચ પ્રદેશ એ એક હતો મુક્ત અને હરિત હર્ષનો,

જ્યાં વસંત અને ગ્રીષ્મ એક સાથે ઢળ્યા હતા,

અને તંદ્રાલુઓ મીઠો મૈત્રીપૂર્ણ આશ્લેષ આપતા રહી

હસતા હસતા વાદ કરતા 'તા કે કરે કોણ રાજ્ય તે.

વીંઝતી ત્યાં હતી મોટી પાંખો આશા અચિંતવી,

જાણે કે કોઈ આત્માએ ભૂમુખેથી કર્યું ના હોય ડોકિયું

ને એનામાં હતું જે સૌ

તે લહેતું હતું એક આગામી ફેરફારને

ને ભૂલી હર્ષ દેખીતા અને સ્વપ્નો ભૂલી સામાન્ય કોટિનાં

આજ્ઞાધીન થઈ કાલ-સાદને ને આત્માના ભવિતવ્યને

આંખો નીચે શાશ્વતીની રહેતી જે

તે પ્રશાંતા ને પવિત્રા એક સુંદરતા પ્રતિ

ઊર્ધ્વની પામતું ગતિ.

પર્વતોનાં મસ્તકોના મંડળે વ્યોમ આક્રમ્યું,
 નભની વધુ પાસેનાં શિખરોએ ઘસારો સ્પર્ધતો કરી,
 નેતા બપ્તરિયા તેઓ બન્યાં બીજી બપ્તરે સજ્જ શ્રેણિનાં;

તેઓ કેરા પાષાણી પાયની તળે.

સાષ્ટાંગપાતમાં પૃથ્વી ઢળી હતી.

લીલમી વનરાજીઓ સ્વપ્નલીન નીચે પોઢી રહી હતી,
 હતી કોરો કાંતિમંતી નિદ્રા જેમ અકેલડી:

જલો વિમલ વ્હેતાં 'તાં વિલસંતી મોતીની સેરના સમાં.

સુખિયાં પાંદડાંમધ્યે ભૂલો એક ઉચ્છ્વાસ ભમતો હતો;

શીળી સુગંધથી પૂર્ણ મુદાભારે મંદ પાયતણી પરે

આછી ને ઠોકરો ખાતી લહરીઓ સમીરની

ફૂલોમધ્યે હતી લથડતી જતી.

બક ઘોળો હતો ઊભો ગતિહીન જીવંત રેખના સમો,

મોર ને શુક ભૂમિને ને વૃક્ષોને રત્નોથી મઢતા હતા,

મૃદુ કૂજન હોલાનું રિદ્ધિમંત કરતું મુગ્ધ વાયુને.

ને રૂપલ તળાવોમાં અગ્નિ-પાંખી તરતા કલહંસડા.

પોતાકેરા મહાપ્રેમી સ્વર્ગલોક

સાથે પૃથ્વી હતી પોઢી અકેલડી,

અંગો એનાં હતાં ખુલ્લાં રક્તનીલ પિયુની આંખની તળે.

વિલાસોત્સુક પોતાની આનંદોન્મત્તતામહી

વેડફી મારતી 'તી સ્વ-સ્વરોનું સંગીત સ્નેહથી ભર્યું,

ન્યોછાવર કરી દેતી સ્વપુષ્પોની

ભાવોદ્રેકે ભરી રમ્ય સજાવટો,

સ્વ-સુગંધો અને રંગો રંગરાગે ખરથી નાખતી હતી.

આસપાસ હતો એક પોકાર, એક ફૂદકો,

અને એક ત્વરા હતી,

શિકાર કરનારાંઓ એનાં ચોરપગલે ચાલતાં હતાં,

માનવાશ્વતણી એની ગાઢ યાળ-જાળ લીલમ-વર્ણની,

એની ઉખાતણું સોનું અને નીલમ ઝાળનું

આવ્યાં 'તાં આસપાસમાં.

જાદૂગરણ પોતાનાં લયલીન સુખોતણી,
 ઉલ્લાસી, ભોગની ભૂખી, પ્રમાદી, દિવ્યરૂપિણી,
 જિંદગી દોડતી 'તી યા છુપાતી 'તી ગૃહોમાં સ્વસુખોતણાં;
 સર્વની પૂઠળે ભવ્ય હતી શાંતિ નિસર્ગની
 મગ્ન ચિંતનની મહીં.

આદિ શાંતિ હતી ત્યાં ને એના વક્ષમહીં હતા
 ઘરાયેલા અવિક્ષુબ્ધ ઝઘડાઓ પશુપક્ષી સમસ્તના.
 ન 'તો કૃત્રિમતાયુક્ત શિલ્પી આવ્યો મનુષ્ય ત્યાં
 સુખી અભાન ચીજોને લેવાને નિજ હસ્તમાં,
 હતો વિચાર ના, નહોતો માપ લેતો

કડી આંખે દેખનારો પરિશ્રમ,
 જિંદગી હજુ શીખી ના હતી મેળ મોડવાનું સ્વ-લક્ષ્ય શું.
 મહામાતા હતી પોઠી લાંબી-પ્હોળી ફેલાઈને વિરામમાં.
 પ્હેલી પુરાયેલી એની યોજનાને અનુરૂપ બધું હતું;
 પ્રેરાયેલાં વિશ્વવ્યાપી આનંદાર્થક કામથી
 નિજ લીલે સુખે પૂર્ણ હતાં વૃક્ષો પ્રફુલ્લતાં,
 ને એનાં વન્ય સંતાનો પીડાકેરે વિચારે મગ્ન ના થતાં.
 અંત-ભાગે હતો એક ભૂવિભાગ વિરામમાં
 ઢળેલો ભીમકાયાળો, કઠોરાકાર ને કડો,
 ઊંડાણો ત્યાં હતાં એકબીજા શું અટવાયલાં,
 ને પ્રશ્ન પૂછતા પ્હાડો હતા પુણ્યપવિત્ર ત્યાં,
 ને હતાં શિખરો આત્મતપસ્યા શાં અકિંચના,
 હતાં ક્વચઘારી ને દૂર દૂર વિજને ભવ્ય લાગતાં,
 સર્વસમર્થના મોદે નિમગ્ન સ્મિત પૂઠળે
 વિચારાચ્છન્ન આવ્યાં જે આનંત્યો તેમના સમાં.
 ચઢાઈ કરતું વ્યોમે

ઝાડીરૂપ જટાજૂટ ધારતું શિર અદ્રિનું,
 જાણે કે શૈલ કિલ્લાથી નિજ શૈલ ગુહાતણા
 કો નીલકંઠ સંન્યાસી અલ્પજીવી આનંદ દિવસોતણો
 ત્યાંથી જોતો હોય ના દૃષ્ટિ ઠેરવી;

ને વિરાટે વ્યાપ્ત એનો આત્મા હોય આસીન પૃષ્ઠભોમમાં,
 એકાંતાશ્રય કૈં મોટો, તેનો મોટો મર્મરધ્વનિ ઘેરતો
 હતો શ્રવણને, ત્યાગ કરી જગતનો જતા
 આત્માના શોકથી ગ્રસ્ત સાદ શો હદ પારના.
 અસ્પષ્ટરૂપ માતાએ સાવિત્રીની ટૂંકી સુખભરી ઘડી
 માટે સ્થાન આ પસંદ કર્યું હતું;
 દુનિયાથી દૂર એવા આ એકાંતતણી મહી
 વિશ્વના હર્ષ-સંઘર્ષમહી એણે નિજ ભાગ શરૂ કર્યો.
 ગૂઢ રાજસભાઓ હ્યાં થઈ ખુલ્લી સાવિત્રીની સમીપમાં,
 ગુપ્ત દારો થયાં ખુલ્લાં અહીં સૌન્દર્યનાં અને
 આશ્ચર્યમયતાતણાં,
 પાંખો મર્મરતી સ્વર્ણસદને તે પામી પ્રકટરૂપતા,
 મંદિર માધુરીનું ને પાવકી પથ ઊઘડયા.
 અજાણ્યો એક માર્ગોએ શોકે સભર કાળના,
 અમરાત્મા મૃત્યુની ને ભાગ્યની ઝૂંસરી તળે,
 વિશ્વોની સંમુદાનો ને દુઃખનો યજમાન જે
 તે પ્રેમનો થયો ભેટો સાવિત્રીને અરણ્યમાં.

પ્રથમ સર્ગ સમાપ્ત